

Artikel

De strijd om de tijd

Dirk Geldof

De volgende jaren zal de strijd om de tijd in alle hevigheid losbarsten. Moeten we meer en langer gaan werken, of juist minder door de arbeid te herverdelen? Maken we arbeid flexibeler om in te spelen op de concurrentiedruk uit lagere loonlanden, of geven we mensen meer keuzevrijheid om arbeid en gezin duurzaam te combineren? Gaan we winkels 's avonds later laten openblijven en zondagsopening aanmoedigen zodat ook wie veel uren klopt inkopen kan doen, of gaan we de arbeidsduur verkorten zodat iedereen tijd heeft om te winkelen wanneer nodig? Tijdsdiscussies spelen zich af in gezinnen en op de werkvloer. Maar het gaat over meer dan individuele keuzes: het gaat ook om een maatschappelijke en dus politieke discussie over onze tijdsordening. De keuzes zijn niet neutraal: ze hebben zowel praktische als ideologische gevolgen. Het gaat om een politieke strijd om de tijd.

De tabrijke voorzetten de afgelopen maanden wijzen op een intensivering van die strijd om de tijd de volgende jaren. In de verkiezingscampagne was het thema onderhuids aanwezig. Af en toe dook het expliciet op. Na 13 juni gaat het debat over flexibilisering en liberalisering van de tijd verder. But you ain't seen nothing yet!

5

In 2004 kwam de strijd om de tijd alvast in een stroomversnelling. Zetten we de (aangekondigde) maatregelen, voorzetten en debatten in Vlaanderen en België van de eerste helft van 2004 even op een rijtje.

- De lasten op ploegenarbeid zijn verminderd, wat het voor werkgevers aantrekkelijker maakt. Een gunstmaatregel voor de industrie en een onrechtstreekse stimulering van nacht- en ploegenarbeid.
- Wie in de bouw werkt, mag voortaan meer overuren presteren. Een liberalisering van de beperking op het maximaal te werken (over)uren. Een maatregel die zwarte overuren wil witwassen, maar die tegelijk van de overtre-

ding van de beperking op overuren de regel maakt. Het VBO was er als de kippen bij om een uitbreiding naar andere sectoren te eisen.

- Winkels moeten meer uren kunnen open zijn, met langere avonden en meer zondagopening. Die voorzet op één van de superministerraden van voorjaar 2004 zou een ideaal cadeau geweest zijn voor de grote winkelketens, maar het stuitte op terecht protest van kleine zelfstandigen die hun laatste rustdag bijna in rook zagen opgaan of duurder betaald personeel in dienst moesten nemen. Voorlopig is de maatregel afgevoerd. Maar bijvoorbeeld in Antwerpen zijn de vele wegenwerken aanleiding om opnieuw

(het debat over) langere avondopening te organiseren, onder impuls van de grote ketens.

- 'Dankzij' de wegenwerken wordt het huisvuil in Antwerpen nu ook 's nachts opgehaald: dan halen de vuilnismannen een hoger rendement en zorgen ze overdag niet voor files.
- De piste voor tijdsparen in het federale regeerakkoord is nog geen effectieve maatregel, maar zet de deur open om bepaalde periodes veel meer te werken, in de verwachting of hoop dat later te kunnen recupereren. Het individu is dan de eigen ondernemer die haar of zijn tijd beheert, althans in theorie. In de praktijk dreigt dit de deur open te zetten naar bijna eindeloze overuren op vraag van de werkgever. De zo lang en zo duur bevochten acht-urendag verdwijnt dan op een blauwe maandag.
- Tegelijk komen er ook positieve maatregelen, zoals de aangekondigde (lichte) uitbreiding van het recht op ouderschapsverlof van drie naar vier maanden, waarbij men dit in de toekomst zou mogen nemen voor de kinderen 6 jaar oud worden (vandaag is het slechts tot vier jaar). De werkgeversreacties waren al negatief op deze beperkte uitbreiding. Laat staan dat men het voorstel van Groen! zou volgen, dat pleit voor een recht op ouderschapsverlof van één jaar per kind, op te nemen voor het kind 18 jaar wordt. Want niet alleen babys en peuters kunnen behoefte hebben aan de nabijheid van ouders, ook pubers.

Politiek is het opvallend dat de socialisten vandaag vlot meestappen in het liberaal discours van meer flexibiliteit van de tijd, waarbij men maatregelen

sterk stuurt vanuit een klassiek economische logica.

Langer leven, langer werken?

Het grote tijdsdebat is evenwel netjes uitgesteld tot na de verkiezingen. Men wil de sociale zekerheid enkel op basis van heffingen op het loon blijven financieren, en dus niet komen tot een gedeeltelijke financiering op basis van heffingen op energie, laat staan op vermogen. Daarom vormt de vergrijzing een financieel probleem voor onze sociale zekerheid. Meer mensen leven langer, krijgen dus langer pensioen en hebben meer en langer gezondheidszorg nodig. Dus luidt het paarse adagium dat we met zijn allen langer zullen moeten werken om dat te betalen. Impliciet bedoelt men dat we brugpensioenstelsels moeten afbouwen zodat de feitelijke pensioenleeftijd stijgt. Iets radicalere varianten stellen ook de pensioenleeftijd zelf in vraag.

Langer werken is niet alleen iets voor het einde van de loopbaan. Het Verbond van Belgische Ondernemingen (VBO) pleit nu onomwonden om terug te keren naar een 40-urige werkweek. Ze verwijzen dankbaar naar het buitenland met debatten in Duitsland over langere werkweken zonder loonsaanpassing. Trendsettend is het akkoord bij Siemens in Noordrijn-Westfalen, waarbij de werkweek van 35 uur is opgetrokken tot een veertigurenweek zonder loonsverhoging. Soortgelijke debatten starten ook in Nederland, in Frankrijk en dus ook bij ons. Er waart een spook door Europa, het spook van arbeidsduurverlenging....

Dit liberaal-economisch pleidooi wordt soms gemilderd met enige compenserende voorstellen. Sommigen geven toe dat de ontzettend hoge werkdruk vandaag er mee toe bijdraagt dat mensen al

lang voor de pensioenleeftijd willen of vaak moeten stoppen met werken. Dus kunnen we enkele maatregelen als tijds-krediet en ouderschapsverlof tolereren om die druk wat te verlichten, als er netto maar meer en langer wordt ge-werkt.

Opmerkelijk is ook dat geen enkele partij een rechtlijnig discours houdt. Men laveert tussen de tegenstrijdige belangen van economische werkgevers-eisen, sociale bescherming van werkne-mers, gezinseisen naar combinatie ar-beid/gezin, consumenteneisen van langere openingstijden versus eisen van personeel en kleine zelfstandigen voor een beperking van openingsuren. Men laveert tussen de gewenste keuzevrijheid van individuen die voor een flexibele levenswandel opteren en een zo groot mogelijke tijdsautonomie willen, ver-sus mensen die amper keuze hebben over hun flexibele arbeidstijden en eerder nood hebben aan bescherming van hun niet-arbeidstijd.

Het beleid wil de verschillende publieken en doelen tegelijk bedienen en kent eveneens contradictorische maatregelen. Tijds-krediet voor oudere werkne-mers maakt landingsbanen mogelijk, maar tegelijk staat men gepensioneerd toe meer uren te werken in combi-natie met hun pensioenuitkering. Men moedigt bedrijven aan om ouderen langer aan het werk te houden, en wil dat men jongeren kansen geeft. We moeten langer werken, maar niemand pleit on-omwonden voor een afbouw van het brugpensioen, hooguit en optimistisch voor 'een debat ten gronde'. En waar de spreiding van nachtvluchten de overlast voor omwonenden moest beperken, is de strijd om de uitbreiding van de nachtvluchten rond koerierbedrijf DHL een debat over de wenselijkheid om Vlaanderen als distributieland meer

concurrentievoordeel te geven in een globaliserende 24-uurseconomie.

Uitdagingen voor het groene denken

De strijd om de tijd zal de volgende maanden sterker dan ooit de agenda beheersen. In de mate dat de traditio-nele partijen een klassiek economisch, lees liberaal flexibiliseringspleidooi volgen, ligt hier voor de groenen een belangrijke kans om een ander verhaal te ontwikkelen.

Dat vereist echter dat ook Groen! haar positie zal moeten verduidelijken en uitdiepen. Vanuit de notie levens-kwaliteit pleiten de groenen terecht voor een **uitbreiding van het recht op tijds-krediet** tot 5 jaar gedurende de hele loopbaan. Sommigen zien dit als een opstap om op termijn tot een basis-inkomen te komen. Tegelijk pleit Groen! voor een uitbreiding van het ouderschapsverlof. Beide pleidooien passen in een **keuze voor andere loop-banen**: niet langer van de schoolbank tot aan het brugpensioen voltijds en ononderbroken, maar een loopbaan die varieert volgens de levensfase, met de mogelijkheid om periodes minder of zelfs niet te werken. Een keuze voor een pluri-actieve samenleving, waarbij mensen voldoende tijd hebben om te leven en actief te zijn naast de job.

Tegelijk fietst Groen! rond moeilijke thema's, zoals de **eindeloopbaan-problematiek**. De partij is tegen de af-schaffing van het brugpensioen, maar wil wel het aantal gewerkte jaren sterker laten doorwegen. Een terechte be-kommernis: het klassieke voorbeeld leert dat een universiteitsprof langer kan werken dan een bouwvakker, niet alleen omdat hij (of een enkele keer zij) veel later is beginnen werken na lange studies, maar ook omdat de bouw-vakker lichamelijk veel sneller 'versle-

ten' is door de zware lichamelijke arbeid. Hoe zo'n hervorming er moet uitzien, blijft echter nog een open vraag. En wat betekent het voor de inkomensongelijkheid, als onze prof vijf of tien jaar langer voltijds werkt tegenover een lager bruggpensioen en pensioen voor de bouwvakker? Ook de recente maatregelen waarbij gepensioneerden meer mogen werken naast hun pensioen, dreigen de inkomensongelijkheid bij ouderen te vergroten. Kortom, het debat over eindeloopbaan staat vandaag nog in de kinderschoenen.

Een ander heikel punt is de **flexibilisering van winkeltijden**. Wie alleen als consument denkt en op korte termijn redeneert, zal avond-, nacht- en zondagopening een zegen vinden. Vanuit zo'n consumentistisch standpunt zijn vakbonden en groenen hooguit conservatieve zeurkousen. Waarom zouden we de 7de dag moeten rusten als we toch al lang niet meer in God geloven? Net nu we tijd hebben om te winkelen? Wie echter vanuit sociaal oogpunt vertrekt, kan niet anders dan vaststellen dat veel winkelpersoneel (te) weinig keuze heeft over haar of zijn arbeidsuren. Opkomen voor levenskwaliteit en voor een gezinsbeleid is dan een progressief en wat tegendraads pleidooi tegen langere openingstijden en voor zondagsrust. De keuzevrijheid voor de ene is tegelijk de dwang voor de andere.

Helemaal moeilijk wordt het wanneer we de **band tussen vrije tijd, consumptie en duurzaamheid** aansnijden. Vrije tijd is tijd waarin mensen ook werk maken van hun identiteit, door wat ze doen, wat ze dragen, wat ze zien, wat ze kopen. Vrije tijd is immers voor vele mensen niet de tijd om zich sociaal te engageren, maar om ongestoord te kunnen consumeren. Vrije tijd wordt zo steeds kapitaalintensiever: we geven

alsmaar meer geld uit in onze vrije tijd. Da's goed voor de groei, maar slecht voor de omvang van de ecologische voetafdruk. Een debat over vrije tijd is ook een debat over levensstijlen. Het snijdt het duurzaamheidsdebat aan, van tijdsgebruik tot mobiliteit, van duurzame consumptie tot snelle wegwerp.

Voor een groene partij is de strijd om de tijd één van de punten om het debat over een andere economie hard te maken. Daarvoor moeten we de soms vage termen van duurzaamheid en levenskwaliteit concreter invullen. Dat mogen we niet niet (alleen?) op een wat conservatief lijkende manier doen, met pleidooien voor behoud van de zondagsrust, behoud van beperkingen op nachtarbeid en overuren, behoud van bruggpensioen, behoud van de oude tijdsorde in een versnellende samenleving. We zullen ook offensief onze strijdpunten verder moeten uitdiepen: er is nood aan een aantrekkelijke mix van behoud van vaste ritmes omwille van sociale bescherming en duurzaamheid, maar evenzeer om vormen van versoepeling als antwoord op individualisering. De strijd om levenskwaliteit en duurzaamheid wordt in belangrijke mate ook een strijd om de tijd.

In dit Oikos-nummer proberen we het debat op gang te trekken. Het recente boek van Laeyendecker en Veerman (2004) *'In de houdgreep van de tijd. Onze omgang met consumptieve cultuur'* biedt een leerrijk beeld van het Nederlandse debat. In het volgende artikel vertrekt de Nederlander Koen Breedveld van dit boek voor een eigen bijdrage over de relatie tussen tijd, duurzaamheid, de noodzaak aan cultuurverandering en de moeilijke positie van politieke partijen in dit debat. Ik huiver wanneer Breedveld spreekt van een 'duurzaamheids-

religie' omdat het weinig wervend en zelfs wat betuttelend klinkt in deze geseclariseerde tijden. Maar ik volg hem wél in zijn pleidooi voor een

cultuuromslag in onze omgang met consumptie en tijd. Een voorzet voor nieuwe argumenten en voorstellen, in een groene strijd om de tijd.

[Literatuur]

- Breedveld, Koen, 2004. Tijdsegoïsme en de opkomst van een duurzaamheidsreligie. In Oikos, Nr. 30.
- Geldof, Dirk, 2001. Onthaasting. Op zoek naar tijd in een risicomaatschappij. Antwerpen / Baarn: Houtekiet / De Prom.
- Geldof, Dirk, 2002. Niet meer maar beter. Over zelfbeperking in de risicomaatschappij (tweede druk, origineel 1999). Leuven/Leusden: Acco.
- Laeyendecker, L. & Marthy .P. Veerman, 2004. In de houdgreep van de tijd. Onze omgang met de tijd in een consumptieve cultuur. Budel: Damon.

[Bio]

Dirk Geldof is socioloog en werkzaam op de Cel Beleid van Groen!.
Reactie is welkom bij dirk.geldof@groen.be